

שיעורים בכללי התלמוד

שיעור 26 – לשונות זרים בתלמוד

1. בבא קמא פב ב

תנו רבנן: כשצרו בית חשמונאי זה על זה, היה הורקנוס מבפנים ואריסטובלוס מבחוץ. ובכל יום היו משלשים להם בקופה דינרין, והיו מעלים להם תמידין. היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית, אמר להם: כל זמן שעוסקין בעבודה אין נמסרים בידכם. למחר שילשלו דינרין בקופה, והעלו להם חזיר. כיון שהגיע לחצי החומה נעץ צפרניו בחומה, ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה. באותה שעה אמרו: ארור האיש שיגדל חזירים, וארור האדם שילמד את בנו חכמת יונית. ועל אותה שעה שנינו: מעשה שבא עומר מגנות הצריפין, ושתי הלחם מבקעת עין סוכר. וחכמת יונית מי אסירא? והתניא, אמר רבי: בארץ ישראל לשון סורסי למה? או לשון הקדש או לשון יונית! וא"ר יוסי: בבל לשון ארמי למה? או לשון הקדש או לשון פרסי! אמרי: לשון יוני לחוד, חכמת יונית לחוד.

2. פיהמ"ש לרמב"ם מגילה פרק ב משנה א

ומה שייחד לשון יוני משאר לשונות לפי שהיה ידוע אצלם, הלא תראה אמרו לעיל בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית, והטעם לכך לפי שהם תרגמו את התורה בלשון יון לתלמי המלך ונתפרסם אצלם אותו התרגום עד שנעשה אצלם אותו הלשון כלשונם וכאלו הוא אשורית, וכך אמרו לשון יוני לכל כשר. ונוסף לכך היתה לשון זו חשובה בעיניהם, רבינו הקדוש אמר מה לי ללשון טרסי אי לשון עברי או לשון יוני.

3. מגילה ט ב

רבן שמעון בן גמליאל אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ואמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבן שמעון בן גמליאל - אמר קרא יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם - דבריו של יפת יהיו באהלי שם. - ואימא גומר ומגוג! אמר רבי חייא בר אבא: היינו טעמא דכתיב יפת אלהים ליפת - יפיותו של יפת יהא באהלי שם.

4. עלי תמר סוטה פרק ט הלכה טו

והנה טעמו של הבבלי שהרי וודאי שלמדו ודברו בא"י לשון יונית, ובסוטה ריש פ"ז שהיו קורין אפילו ק"ש ביונית מפני שלא למדו לשה"ק, אלא וודאי שהכונה היא לחכמה יונית. והרי גם רבי אמר בא"י או לשה"ק או לשון יוני כמ"ש בב"ק שם. אולם דעת הירושלמי משמע שפשוטו כמשמעו, שבתקופת החורבן גזרו על לשון יוני אלא שלא נתפשט ברוב בציבור והתירו להם מפאת שלא היה הציבור יכולים לעמוד בה וכנ"ל. אולם רבים היו נזהרים מלדבר בלשון יוני ואף ר"א לא למדה אלא לבנותיו מפני שתכשיט הוא להן. ורבי דאמר בא"י לשון סורסי למה אלא או לשה"ק או לשון יוני היה נוטה ג"כ להתיר מפאת שהציבור היה זקוק לה אף שלא הוציאו לפועל, ויש שהיו נזהרים בזה, ויש שלא נתפשט ביניהם גזירה זו מפני שקשה היה להם להזהר בזה.

5. שבת לא ב

דאמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר: אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא יראת שמים בלבד, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' וכתוב ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וגו', שכן בלשון יוני קורין לאחת הן, - תסתיים

6. ערוך ערך הן

בילמדנו, הן עם לבדד ישכון א"ר פנחס הכהן בר חמא הן בל' יוני אחד, אינן מתחשבין עם אומה אחרת תדע לך שכן הוא, חשוב כל האותיות ואת מוצא כולן יש להן זוג וה"א ונו"ן אין להן זוג כמו שכתוב בערך אטב"ח.

7. נחל קדומים (הרב חיד"א) דברים ח יד

ואני שמעתי מפה קדוש הרב המובהק מורינו כמהר"א נחום ז"ל משם המקובלים דמאי דאמרו רז"ל הן בלשון יוני אחד וכיוצא דאמרו תיבה בלשון פרסי וכיוצא ודומה לזה לאו למימרא דתורתינו הקדושה דברה תורה בלשון ההוא אלא דתיבה זו לשון הקדש היא אך בכל לשון לקחו תיבות מלשון הקדש וכללי באותו לשון והם חיותם והתורה הכל בל' הקדש ורז"ל הודיעונו שתיבה זו בלשון יוני וכדומה והיינו דאותו לשון לקח תיבה זו מלשון הקדש.

8. של"ה תושבע"פ סוף כלל פה קדוש

ובכלל פה קדוש הוא להציל מטעות, כשתראה בדברי רבותינו ז"ל שמפרשים תיבה ואומרים שכן הוא לשון יוני או לשונות אחרים של גוי, כגון 'אתה' בפרשת קדושים

(ויקרא כ, יד), שפירש רש"י אתהן אחת הן לשון יוני הוא. וכן בפרשת בא (שמות יג, טז) 'ט' בכתפי שתיים, 'פת' באפריקי שתיים (סנהדרין ד ב). אל יעלה בדעתך שהתורה כתבה אלו הלשונות שאינם לשון קודש, אלא הכי פירושו, כשברא הקדוש ברוך הוא עולמו לא היה רק לשון הקודש, כמו שכתב רש"י ז"ל בכמה דוכתי, וכשבבל הקדוש ברוך הוא הלשונות בדור הפלגה, בא לשון הקודש גם כן בשאר הלשונות, והתיבות הנזכרות לעיל הם לשון קודש, ונכללו בלשון יוני או בכתפי או באפריקי.

9. של"ה פסחים מצה עשירה - דרוש שלישי

שמ. אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה פ"א ס"ד), 'בראשית' (בראשית א, א) בשביל התורה וישראל, ברא הקדוש ברוך הוא כל העולמות בנדבה כדי להיטיב לזולתו. ותכלית הבריאה בשביל ישראל שיקבלו את התורה, ואז יכירו וידעו שמו וישתמודע אלהותו לטוב להם, ובהם יזכו לטוב הנצחי. ואמרו עוד (בראשית רבה פ"א ס"ח), הקדוש ברוך הוא ברא העולם בלשון הקודש, כמו שהביא רש"י אפסוק (בראשית ב, כג) 'לזאת יקרא אשה', מכאן שנברא העולם בלשון הקודש. ויש לדקדק בלשון, דהכי הוה ליה למימר, כשברא הקדוש ברוך הוא את העולם דיבר בלשון קודש. וכן ישראל אשר נגאלו ממצרים לקבל את התורה, לא נגאלו אלא בזכות לשון קודש, מישיב שייכי בשלש אלה, בהקדוש ברוך הוא, ותורה, וישראל. בהקדוש ברוך הוא, היינו כשנודע אלהותו בבריאת העולם, וכן התורה היא לשון קודש, וישראל זוכים מכח לשון קודש. וכן הוא הנוסח (קידוש שלש רגלים) 'אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון', התרוממות שלנו מכל הלשון, לשון קודש שזכינו.

שמא. והענין הוא, כי כל שבעים לשונות, אין לך שום לשון שאינו מעורב בו איזה תיבות מלשון קודש, כמו ט"ט בכתפי שתיים, פת באפריקי שתיים (סנהדרין ד ב), וכן יש הרבה. וכי סלקא דעתך שיהיה מעורב בתורתנו הקדושה מלשונות הגוים. אלא, אלו התיבות הם לשון קודש ונתערבו בין הנזכרים לעיל, ואין לך כל אומה משבעים אומות שלא נתערבו בלשונם איזה תיבות מלשון קודש. אמנם, ישראל זכו ללשון קודש כולו, זהו שאמר 'ורוממנו מכל לשון'. והענין, כי האומות אף שהם מסטרא דמסאבא, מכל מקום יש להם בשרשם איזה אחיזה למעלה בקדושה כנודע. אמנם ישראל הם בפנימיות, וישראל כולם קדושים, על כן להם לשון קודש כולו.

10. דעת תורה ר' ירוחם ממיר פרשת בא

ולמוטפות בין עיניך (יג, טז). וברש"י: תפילין, ועל שם שהם ארבעה בתים קרויין טטפת, טט בכתפי שתיים פת באפרקי שתיים. והוא לשון הגמ'. וכבר כתב כאן הרמב"ן ז"ל על רז"ל: «והם בעלי הלשון שמדברים בו ויודעים אותו ומהם ראוי לקבלו». תיפח רוחם של הכופרים המדברים עתק ולועגים מלשון רז"ל שלא ידעו חלילה לדבר צחות, ונהפוך הוא, כי כל לשונם הם כיום הוא מעקשות פה ולזות שפתים שבדו מעצמם ומלבם, ואינו כלל הלשון הקודש באמת. ומה שאמרו כאן שמלת טטפת קורים כן בכתפי ובאפרקי, הכוונה היא שאצל אותם הגוים עוד נשארו איזו מלים מלשון הקודש, שהוא הלשון שבו נברא העולם, והוא היה באמת השפה האחת שדיברו כל הגוים לפני הפרדם בדור הפלגה, ואדרבה מזה באמת מופת גדול על אמונת חדוש העולם, וכי אב אחד לכלם. (ועיין בזה בדברי הספר, לעיל בראשית י, ב).

11. הקדמה לערוך (קוהוט) עמ' 9

ואם נרד לחילוקים שעשה רבינו בשימושי לשונות לשום הקודש, לשון משנה, לשון גמרא וכדומה אז נחוץ הדבר להציג איזה כללים ועל קצת מהם התעורר כבר הג' ש"ר בתר"ן הערה ה' והוא לחלק יצא כזה: לרוב קורא רבינו לשון הקודש למלה הנמצאה במשנה או גם בלשון גמרא קדמוניות... עוד יש להעיר כי שלש פעמים הביא רבנו לשון גרמטיקו... ועל מובנו כבר העיר בצדק הרב בעל מוסף הערוך בע' קרטין וז"ל: וזה דעת בע"ה באמרו בלשון גרמיטיקין כי יש לשון יוני המוני ויש לשון יוני אשר בו נכתבו דברי חכמה והוא מיוסד על הדקדוק הנקרא גרמיטיקין.

הערות (קוהוט) לערוך ערך גסטרי

עי"ע עציץ שפי' שכן נקרא בלשון ישמעאל אציץ ועי"ע אציץ, משמע שרבינו מכנה גם המלות אשר גזען מלשונות נכריות בשם לשון הקודש יען השתמשו בהן רז"ל.

12. פנינים ומרגליות (הג"ר ראובן מרגליות) עמ' פט

העיון בדרכי ערוך אלה יורה לנו עוד פרט מעניין והוא, שכל המלים, שהעיר, שמקורן "לשון הקודש" הן באמת מלים ערביות בעוד שהובאו בערוך אלפי מלים המצויות בדברי רז"ל מיונית, רומית, פרסית ושפות אחרות ולא נקרא השם "לשון קודש" על מלה אחת מהנה.